

Krézsek Erika

A csíkmindszenti „magyarcigányok” etnikai és vallási identitásának összefüggései, az identitásépítési gyakorlatot befolyásoló tényezők¹

Manapság a vallási jelenségek kutatása egyre kedveltebb témájává válik a társadalomtudományoknak, főként a szociológiának és a kulturális antropológiának. Egyre több kutató ért egyet azzal, hogy a vallási jelenségek nem tűnnek el, és hogy a vallás továbbra sem válik jelentéktelen tényezővé, ugyanúgy befolyással lesz a társadalom különböző szféráira, a modern világban akár forradalmi szerepet is betölthet. A poszt-szocialista Romániában a vallásgyakorlat ateista szabályozása is érvényét veszítette, sőt több vallási mozgalom vette kezdetét a szocialista rendszer bukását követően (Gog 2008, Fosztó 2011, Kinda 2008). Fosztó László szerint a szocializmus megszűntével gyakorivá váltak a vallásos tevékenységek, az egyházak elkezdtek terjeszkedni, viszont nemcsak intézményi szinten mutatkozott ez meg, a vallásos érzület is megnövekedett. Tehát az emberek egy része a tradicionális vallásokhoz tért vissza, másik része pedig pünkösdistá, evangéliumi keresztény vagy más neoprotesztáns mozgalmakhoz csatlakozott. Ez erőteljesen jelentkezett különböző romániai cigány csoportok esetében is. Az általam vizsgált romák szintén csatlakoztak egy neoprotesztáns mozgalomhoz. Fosztó László véleménye szerint Romániában a rendszerváltást követően a történelmi egyházak felvállalták a nemzettudat erősítését, de mivel a cigányok esetében a nemzeti mozgósítás hiányzik, megjelent egy másfajta mozgósítási forma, mégpedig a vallási revitalizáció (Fosztó 2009). Talán ez az oka annak, hogy a romániai roma lakosság köréből is többen átkeresztelkedtek, megtértek², más, általában neoprotesztáns vallások tagjaivá váltak. „Mára evidenciává vált, hogy a nagyrészt 1990 után színre lépő protestáns kiségyházak meglehetősen sikerrel gyarapították tagságukat egyes erdélyi magyar falvakban, s feltűnően sok átkeresztelkedőt számláltak a cigány népesség sorából” (Kinda 2008 idézi Csata et al 2001).

Számos székelyföldi településen is felbukkant ez a jelenség, az utóbbi néhány évben az általam vizsgálni kívánt faluban is tapasztalható egy evangéliumi keresztény gyüle-

¹ A tanulmány a szerző PhD kutatási programja keretében készült.

² Fosztó László szerint a megtérés egy olyan rituálé, aminek a célpontja az egyén, többnyire az alacsony társadalmi státushoz kapcsolódik és a felemelkedést ígéri a személyiség átalakítása által, anyagi javak követelése nélkül. (Fosztó, 2009)

kezet térnyerése a helyi cigány³ közösség körében. Így kutatásom során vizsgálok ennek a székelyföldi falunak a roma lakosságát, pontosabban a csíkmindszenti roma közösség új (evangéliumi keresztény, pünkösdista, Jehova tanúi) hitre való áttérésének az okait, a körülményeit és annak az identitásépítési gyakorlatra gyakorolt hatását, következményeit, főként azt, hogy a közösség férfi tagjainak az identitására milyen befolyással van ez a mozgalom. Korábban a cigány férfi attól vált igazi férfivá, ha alkoholt fogyasztott, cigarettázott és nem maradt ki az erőszakos megnyilvánulásokból, amelyek gyakran előfordultak úgy a saját közösségükön belül, mint a többségi társadalommal szemben. (A közösségükön belül még testvérgyilkosság is történt a kilencvenes években).

Jelen kutatás azon romológiai kutatások sorába kíván csatlakozni, amelyek központi problémaként a roma integrációs törekvéseket és az etnikai identitás alakulásának a kérdését nevezik meg, ezen belül pedig azon vallásantropológiai munkákhoz, amelyek különböző cigány csoportok valamely kiségyházhoz, neoprotestáns vallási mozgalomhoz való csatlakozását vizsgálják, hangsúlyos figyelmet fordítva a konverzió következményeire, az identitásépítési stratégiák alakulására, valamint annak az életmódra, a mindennapi életre, társadalmi kapcsolatokra gyakorolt hatására. Disszertációmban tehát a vallási és etnikai identitás egymásra hatásait vizsgálok kulturális antropológiai terepmunka (résztevő megfigyelés) és mélyinterjúk kutatás anyagai alapján a csíkmindszenti cigányok körében.

Hazai kutatók közül Fosztó Lászlót említeném, aki egy Kolozsvár-környéki roma közösséget vizsgált, pontosabban a vallási megtérés folyamatát vette górcső alá a megtérő személy és a megtértek közösségének kommunikatív gyakorlatát elemezve. A vizsgálat fő következtetése, hogy a pünkösdizmusra tért romák körében a vallási változás központi eleme a rituális kommunikáció átalakulása. Az egyéni megtérés a morális személy újrafogalmazásával jár és ez mind a verbális (pl. megtéréstörténetek), mind a nem verbális (az otthon berendezése, öltözködés, fogyasztási szokások) kommunikáció újszerű használatát kívánja meg (Fosztó 2007). Ugyancsak a romániai kutatók közül említeném Lőrinczi Tündét, aki az etédi gábor cigányokat vizsgálta, a hitélet és etnicitás összefüggéseit elemezte egy adventista gábor közösség mindennapjaiban. Kutatása során arra a kérdésre kereste a választ, hogy az etédi gábor közösség adventista hitre térése mennyire tekinthető egyfajta integrációs törekvésnek, és ha igen, akkor mindez milyen változásokban ragadható meg a közösség szintjén, illetve mennyire visszaigazolható a többségi társadalom felől. A vizsgálat egyik következtetése szerint a

³ Kutatásom során a cigány és roma szavakat egymás szinonimáiként használom, teszem ezt azért, mert a vizsgálat alanyai önmaguk megnevezésére a „magyarcigány” kifejezést használják.

gábor közösség egy olyan etnikai identitás megalkotására és közvetítésére törekszik, amely elsősorban kulturális, gazdasági és vallási szempontból tagolódik, de az egyes összetevők szorosan összetartoznak, egységet alkotnak (Lőrinczi 2010:117). Ugyancsak a fent említett kutató disszertációjában a Kőrispatakon és környékén található vallásos jellegű kisközösségekhez megtért cigány személyek és közösségek értékrend és életmódváltásának jellemzőit vizsgálta, arra a kérdésre keresve a választ, hogy a hitközösségekhez való csatlakozás következtében átalakulnak-e, és ha igen, akkor milyen formában a cigány–magyar kapcsolatok addig fenntartott és működtetett formái, illetve ezek a változások milyen kapcsolatban vannak a megváltozott mentalitással és életvezetéssel (Lőrinczi 2012).

Az európai kutatók közül feltétlenül meg kell említenünk Paloma Gay Y Blasco-t, aki a madridi gitanok társadalmát elemezte. A spanyol cigányok az ötvenes években tértek meg, ez nagy hatással bírt a társadalmi életre, és ugyanúgy befolyásolta a megtérteket, mint azokat, akik nem kívántak megtérni. (Gay y Blasco 2000) Kutatásai során többek között arra a következtetésre jutott, hogy az evangélikus kereszténységre való megtérés következtében megváltozott a lokális csoportok szervezési rendje. Kiemelendő a kutatás azon eredménye is, miszerint annak ellenére, hogy a megtérés révén bizonyos kulturális elvek érvényüket veszítik (pl. a bosszúállás kötelezettsége), a cigány identitás folytonossága megmarad, sőt a megtérő cigányok identitása még erősebbé válik. (Fosztó 2007:24 idézi Gay y Blasco 1999) Gay y Blasco szerint a roma aktivizmus-hoz hasonlóan a gitano pünkösdi mozgalom a cigányok kísérlete a cigányság jelentésének és megtapasztalásának az átalakítására, a cigányok és mások számára egyaránt. Ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy ez a vallási mozgalom ideológiai hangsúlyjaiban továbbra is megfelel a gitanók azon igényének, hogy fenntartsák a morális különbségtételt maguk és a domináns nem cigány társadalom között (Gay y Blasco 2008:38).

A kutatás terepe, a vizsgált településről röviden

Kutatásom terepéül egy székelgyföldi falut, Csíkminszentet⁴ választottam. A 2012-es népszámlálási adatok alapján jelenleg 1096 ember él a faluban, akiknek több mint 90%-a (97,25%) magyarnak vallja magát. A hivatalos statisztikák szerint

⁴ A Csíkszentlélek községhez tartozó falu Csíkminszent (románul Misența, Harghita megye) Csíkszerdától délkeleti irányban 10 km-re fekszik, a hol Míndszent, hol Nagyrét néven emlegetett patak völgyében. Rendkívül szétszórt falu. Orbán Balázs „imitt-amott Míndszentnek” nevezi. Mind a mai napig őrzi az ősi tízes településrendszer nyomait, a falu ma is különálló falurészekből, tízesekből áll. A tízesek száma hét, amelyek a következők: Sillók tízese, Felszeg, Templom tízes, Józsa tízes, Nagytízes, Kis Boroszló, Nagy Boroszló. A faluhoz tartozik még Hosszúaszó, a szomszédos völgyben fekvő kis település is.

ugyanakkor csupán 0,75% a cigány lakosság arányszáma és a román nemzetiségű lakosság aránya is elenyésző a magyarhoz képest, 1,75%. A roma lakosságot tekintve ez az arányszám nem fedi a teljes valóságot, a polgármesteri hivatal adatai szerint ez az arány jóval jelentősebb. Pontos számot ők sem tudtak mondani, de körülbelül 150-re tehető a Mindszenti „sátoros” cigányok száma.

Felekezeti megoszlás szerint a 2012-es népszámlálási adatok alapján a falu lakosságának 91,45%-a római katolikus. A 10 évvel ezelőtti adatokkal összevetve a jelenlegi adatsorokat, szembetűnő, hogy új felekezetek bukkantak fel a településen mint a pünkösdisták, evangéliumi keresztény és Jehova tanúi. Összesen 56 személy jelölte meg a népszámlálás során ezek valamelyikét a vallásra vonatkozó kérdésnél. A statisztikából nem tűnik ki egyértelműen, hogy mely etnikum soraiból növelték a tagságukat ezek a gyülekezetek, azonban a kutatás kezdetén nyilvánvalóvá vált számomra, hogy a vizsgált roma közösség csaknem minden tagja valamely gyülekezet tanításaival szimpatizál. Gyakori eset, hogy a megkeresett személy jelenleg csupán egy tanulási fázison esik át, az átkeresztelkedés és a gyülekezet teljes jogú tagjává válás ezután következik. A hivatal Romániában a vallási hovatartozás etnikai-nemzetiségi kérdés, a kulturális és vallási revitalizáció más-más hatással bírt a különböző etnikai csoportokra (Fosztó, 2009). Ugyanakkor a felekezeti hovatartozás fontos szerepet játszik a társadalmi határok fenntartásában, a szociológiai mutatók egy relatív egyezést mutatnak a vallási és etnikai csoportokat tekintve (Fosztó 2009 idézi Tomka 2000).

A kutatás alanyai

Az általam vizsgált etnikai csoport „magyar cigányként” definiálja magát, a többségi társadalom pedig „sátoros cigányokként”⁵ emlegeti őket, a szakirodalom pedig az „oláh cigány” kelderás törzshöz sorolja. (Szuhay, 2012) Jellegzetes viseletükről lehet felismerni őket. A férfiak sötét nadrágot, színes inget és fekete mellényt viselnek. Az utóbbi években megjelent a fekete, nagy karimájú kalap, ami véleményem szerint egy jelzés arra vonatkozóan, hogy a náluk sokkal tehetősebb „gáborcigányokra” kívánnak hasonlítani. A nők hosszú, színes anyagból készült rakott szoknyát, kötényt és mellé színes blúzt viselnek, fejükön pedig szintén színes fejkendőt hordanak. A lányok által kedvelt ruhadarab manapság a farmernadrág, de mihelyt „eladósorba” lépnek, kötelezően át kell térniük a hosszú, bokáig érő szoknya viseletére.

⁵ Az erdélyi köznyelvben elevenen él a házi és a sátoros cigányok megkülönböztetése. A sátoros cigány az, akinek csak a néhány generációval feljebbvaló ősai telepedtek le, számon tartják még a törzsi-nemzetiségi leszármazást és jellemző az erős cigány identitás megléte. (Szuhay, 2012)

A vizsgálat alanyai a romani nyelv kelderás dialektusát beszélik, de második anyanyelvükként emlegetik a magyar nyelvet, a férfiak többsége pedig anyanyelvi szinten beszéli a román nyelvet is. A megélhetés szempontjából azt mondhatjuk el, hogy az „üzletelés” jelenti a fő jövedelemforrást. A férfiak főként autókereskedelemmel foglalkoznak, a nők pedig „házalással” egészítik ki a családi bevételt. Az árut (főként ruhaféléket) romániai nagyvárosok piacairól szerzik be és továbbadják azt a környező falvakban.

Az „új” gyülekezet

Hét évvel ezelőtt, 2005-ben a faluban egy Nagyenyeden lakó rokon elkezdte a missziós tevékenységet. *„Úgy tértem meg, hogy innen Mindszentről van egy cigány ember, aki megnősült, a Mátyás leányát vette el Sillókból, és Ázsudon lakik (Nagyenyed), ő megtért, gyülekezetvezető, pásztor s eljött ide nálunk, kezdett hirdetni Istenről. Sokáig, éveken keresztül hirdetett ő, hogy milyen jó Istennel lenni, milyen jó Istent megismerni. Mű es katolikusok voltunk, de amíg meg nem ismertük Istent, Isten által a Bibliát, addig mű es szolgáltunk a sátánnak, az ördögnek, mint most a világiak.”* (R. J. 54 éves cigány férfi) A vizsgálat alanyaival készített interjúkból az derül ki, hogy 2005-ben egyetlen éjszaka alatt a mindszei cigányok nagy része megtért. A megtérés általában azoknak nehéz, akik egy adott közösségből elsőként teszik meg ezt a lépést, azonban a vizsgált csoport esetében a megtérőknek nem kellett kiszakadniuk a hétköznapi kapcsolataikból (Fosztó, 2007). Amikor már a vallási közösség alakulóban volt, egy Mindszentől származó magyar férfi létrehozott egy független evangéliumi gyülekezetet⁶, amelynek a célja, elmondása szerint, az esetek támogatása, felkarolása. Ebbe a gyülekezetbe vonta be többek között a mindszei cigány közösséget is. *„Ez nem is egy egyesület, hanem egy szövetség, az a neve, hogy HOREM, Horem Apostoli Keresztény Szövetség, ez a neve. Na most ez felekezeti különbség nélkül működik. Ennek a célja az, hogy beintegrálni, szocializálni az eseteket. Na mostmár, az esetek közé tartoznak a romák is, a cigányok, na most ez így indult el annak idején. Mondjuk én végigtanul-*

⁶ Szervezeti szempontból Romániában az Evangéliumi Keresztény vallás a következőképpen alakul: a gyülekezetek helyi szinten működnek legkevesebb 20 felnőtt tagok számlálva. Az egész országban 678 gyülekezet van, a gyülekezetek jogi személyiséggel bírnak és 2-5 „idős testvér” (prezbiter) vezeti, akik az evangélium hirdetői is abban a közösségben. 1994-ben létrehoztak egy új szervezeti egységet, a körzeti szintet, így 16 ilyen szervezet működik, amit a közgyűlés által megválasztott „körzeti tanács” vezet. 1990-től kezdődően az Evangéliumi Keresztény vallás égisze alatt kb. 40 egyesület és alapítvány működik. Mindegyik jogi személyiséggel bír és a tevékenységét a vallás tagjainak a segítségével végzi, némelyikük oktatási tevékenységet is folytat, gyerekotthonokat, óvodákat, humanitárius szervezeteket működtetnek. 1989 után felvették a kapcsolatot külföldi evangéliumi keresztény gyülekezetekkel, evangelizáció, bibliai tanulmányok cseréje és karitatív tevékenységek által. (Forrás: <http://www.culte.ro/DocumenteHtml.aspx?id=1742>, 2012.09.13)

mányoztam minden felekezetet, minden vallásnak a doktrínáját, alapszabályzatát, én nem kötődöm külön egy egyháznak a törvényeihez, nem is akarok törvénykezni, mert lényegében, ha leköti az ember magát egy egyházhoz, akkor elfogadja annak a törvényeit is. Minden egyháznak van egy alapszabályzata, ha nem teszel annak eleget, akkor nem lehetsz annak tagja, érted... akkor egyszerűen ki vagy közsítve onnan. Na mostmár én szélesebb látókörrrel próbáltam én elindulni, tehát ne legyünk lekötve egy egyházhoz sem (...) A lényeg az, hogy vannak olyan dolgok, amik a cigányok szenvedélyei voltak, hódoltak az italnak, az ital az, ami okozza a legtöbb problémát, a legtöbb nehézséget. Valahogy ki kellett találni egy olyan közéletet, amely megfelelő legyen az ő számukra is. Mert ők sérelmesek voltak, tele voltak sérelemmel, meg voltak sértve úgy az egyház részéről a faluban, az egész faluban majdnem mindenhol folyik ez a misszió, a cigánymisszió... A lényeg az, hogy egy olyan közéletet kellett kitalálni, ami legyen hatással rájuk, mivel megkülönböztettek voltak (...) (S. F., 54 éves magyar férfi) Ez a szövetség nem tartozik egyetlen más gyülekezethez, egyesülethez sem, önállóan működik, immár hét éve, viszont hivatalosan nemrég, egy éve történt a bejegyzése. A függetlenség azonban nem jelenti azt, hogy ne tartanak a kapcsolatot más romániai evangéliumi keresztény, pünkösdi gyülekezetekkel és azok vezetőivel, sőt általában éjszakai imádságra vagy úrvacsora osztásra is ellátogatnak egymás imaházaiba. Legutóbbi látogatásomkor Bölönből érkezett egy pásztor „testvérek” és „testvérnők” kíséretében, aki segített a helyi pásztornak az úrvacsorát kiosztani.

A vizsgált gyülekezet vezető lelkésze az a magyar férfi, aki létrehozta, mellette tevékenykednek cigány pásztorok is, akik folyamatosan képzik magukat erre a feladatra. A szövetség foglalkozik börtönmisszióval is, járnak a csíkszeredai börtönbe keresztény hitoktatásra, de elmondásuk szerint ez a keresztény hitoktatás sem felekezeti alapon működik.

Ez a szövetség a Csíki medencére terjed ki, viszont a Gyergyói medencében is elkezdődött a misszionárius munka. Kezdetben a csíkszeredai baptista imaházban tartották az istentiszteleteket, de idővel onnan kiközösítették őket. Ennek okaként az interjúalanyaim azt jelölték meg, hogy nem akartak a baptista közösség tagjaivá válni. Ezt követően házaknál gyűltek össze, ott imádkoztak, nagyobb ünnepek alkalmával kibérelték a Mindszenti kultúrotthonot. Mindezek után vásárolták meg az imaházat, amely Csíkszeredában, a Tavasz utcában található, egy 3-szor 200 négyzetméteres épület, amit az „amerikai börtönmisszió” támogatásával sikerült birtokba venni. Itt gyűlnek össze minden vasárnap 9 órától 12 óráig vagy „addig, amíg a Szentlélek munkálkodik”. Az istentiszteleteken a részvétel változó, de mindig jelen vannak minimum 50-en, ünnepeken ez a szám akár meg is négyszereződhet. Két alkalommal szerveztek eddig átkeresztelkedési szertartást, amit az Olt folyó mellett tartottak. A környékbeli falvak cigány lakosságából kerültek ki az átkeresztelkedők: Csíkszépvízről, Csíkszentmiklósról, Csíkszentdomokosról, Csíkszenttamásról, Tusnádról, Csíkszentimréről, Csíkszentkirályról, Mindszentről és Bánkfalváról.

Jelenleg két olyan család van a faluban, amely nem jár a gyülekezetbe. Az egyik családfő nem fogadja el az új tanítást, a régi életmód híve, ezt egyik megtért interjúalanyom úgy fogalmazta, hogy „rosszféle még, benne van a rossz vér”. A másik család pedig megtért, a felnőttek át is keresztelkedtek, de nemrég a Jehova Tanúi gyülekezet megkeresésére pozitívan válaszoltak, és azóta oda járnak.

Jelentős mozzanatnak tekinthető a mindszei cigányok megtérése. Mivel a római katolikus egyház nem nyújtott számukra kellő támogatást a hitük gyakorlására, az új gyülekezet megadta a személyes hit közösségben való kifejezésének a lehetőségét, ugyanakkor az önállóság érzését keltette. *„Csak egy példa, például nálunk Mindszei Mindedzőn a pap nem ment be a házukba, nem csinált házszentelést, nem kérdezte meg azt, hogy milyen problémáik vannak, milyen nehézségeik vannak, vagy hogy lelkileg szóbaálljon velük, ti emberek nem jó úton jártok, meg kell térni, vagy a gyerekeiteket nem szabad olyan fiatal korban egymással összeadni és paráznaságban élnetek, hanem ki kell várni azt az időt, meg kell esküdni, frigyot kell kötni és úgy élni és úgy nemzeni gyerekeket és normális családi életet élni. Náluk úgy-e ez a szokás, hogy lopják az asszonyt, viszik jobbra, balra, egyikőtől a másikig s akkor ez egy...nemcsak földi szempontból törvénytelen, hanem Isten szempontjából is, a Szentírás ellen is van. Isten nem ezt akarja, hogy így éljünk, hanem azt akarja, hogy őszintén frigyben éljünk egymással mint férj és feleség”* (S. F. 54 éves magyar férfi). A új gyülekezet megteremtette a római katolikus egyháztól való függetlenedést, és létrehozott egy olyan intézményt, amely közösségi célokat is szolgál a hit gyakorlásának a lehetőségén kívül: tiltja a szeszital fogyasztását, a cigarettázást, ugyanakkor a családi viszonyokat is a felügyelete alatt tartja, ami azt jelenti, hogy tiltja a korai házasságkötést, a megfelelő társ megtalálására buzdítja a híveit. A megtérés okainak a feltárása is célom, a kutatás során egyértelművé vált számomra, hogy római katolikus egyháztól való eltávolodás mellett a vallási megtérők hasonló problémákkal küszködtek: alkoholizmus, családok közötti viszályok, párkapcsolati válságok, betegség, ezen problémákra keresték a megoldást a megtérés lehetőségével. Kiss Dénes viszont egyik tanulmányában megfogalmazza, hogy a krízishelyzet nem tekinthető a konverzió okának, ugyanis válság esetén a megtérés csak egy a lehetséges megoldások közül (Kiss, 2001:56).

A megtérés következményeként említhető meg az is, hogy megváltozott a megtért cigányok beszédmódja, az evangéliumi kereszténység hitvallása⁷ folyamatosan megjelenik beszélgetések során.

⁷ Az evangéliumi keresztény vallás hitvallásában nagyon hasonló a pünkösdizmus hitvallásához. Az interjúk során, valamint az istentiszteletek megfigyelése során kirajzolódott az az ideológia, amiben hisznek. Hisznek a Bibliában, mint Isten kijelentett igazsága az emberek számára, az egyedüli és legfőbb tekintély minden vallási kérdésben. Hisznek ugyanakkor Istenben, aki egyedüli és örökkévaló, és aki az Atya, a Fiú és Szent Szellem három különálló személyében létezik. Hisznek Jézus Krisztus Isten Fiú voltában, aki Szent

A kutatás központi kérdése

A kutatásom központi kérdései: a csíkmindszenti cigány közösség evangéliumi keresztény hitre való megtérésének az okai és annak következményei, valamint ezen mozzanatok az identitásépítési gyakorlatra gyakorolt hatásai, főként a közösség férfi tagjainak az esetében. Kérdés, hogy a megtérés előtti cigány férfiasság kifejezésének mely elemei maradtak meg, melyek számolódtak föl és mely újak léptek a helyükre a megtérést követően. Korábbi kutatásom eredményeként megfogalmazható, hogy korábban a cigány férfiasság domináns elemei a következők voltak: dohányzás, állandó alkoholfogyasztás, a konfliktusok erőszakos módszerekkel való kezelése, a feleség bántalmazása, stb. Kérdés, hogy a megtérést követően ezektől a magatartásformáktól való megszabadulás hogyan alakította át a közösség cigány tagjainak az identitását. Jelenleg hogyan fejezik ki a férfiasságukat a közösség cigány tagjai? Hogyan válhat valaki a közösség köztiszteletben álló tagjává? Milyen feltételeknek kell megfelelniük? Annak érdekében, hogy az említett központi problémára választ kapjunk, az alábbi részkérdésekre és hipotézisekre bontva közelítettem azt meg.

1. Elsőként azt feltételezem, hogy ehhez a neoprotesztáns mozgalomhoz való csatlakozás úgy működik, mint egy politikai erő, amely befolyásolja a csoporton belüli presztízshierarchia alakulását, ugyanakkor a cigányok és nem cigányok, megtértek és nem megtértek, cigányok és helyi autoritások közötti kapcsolatokat is. A megtérést követően megváltozott a konfliktusok kezelésének a módja, ugyanakkor megváltozott a státus kijelölésének a módja, a férfiasság kifejezésének a módja is. Feltételezésem szerint az anyagiak váltották fel a korábbi erőszakos elemeket. (minél jobb autó, egyre rendezettebb ház, udvar) Williams szerint két további elem, ami mentén a cigány identitás megragadható azok az intézmények és rítusok. A legjellegzetesebb cigány intézménynek pedig a „romani krisz”-t tartja, amely a konfliktusok megoldására összehívott gyűlés. A cigányok, az említett kutató szerint, a világon mindenhol arra törekcsenek, hogy a felmerülő problémákat egymás között, csoporton belül oldják meg. A csoportokról pedig a következőket mondja: „ minden tagja egyenlő, és a hatalom gyakorlása korhoz, nemhez és főleg ahhoz a helyzethez kötődik, amely a rokon-

Szellem által fogant, szűztől született, bűn nélkül élt, csodákat tett, a kereszten meghalt az emberiség bűneinkért, feltámadott, majd felvitetett a Mennybe az Atya jobbára, és személyesen visszajön hatalomban és dicsőségben. Mindezek mellett hisznek a test feltámadásában és a végső ítéletben. Készülnek a mennyei dicsőségre, de hiszik, hogy van örök kárhozat is a pokolban. Úgy vélik, hogy minden ember bűnös és szüksége van bűnbocsánatra, amely a Jézus Krisztusban való hit által lehetséges. „*Jézust elküldte az Isten a te bűneidért, az én bűneimért, mert bűnösök vagyunk*”. (R.J., megtért cigány férfi) Hisznek a megtérésben, a vízkeresztségben (vízben való alámerítés) és a Szent Szellemben való keresztségben, mint külön álló esemény a már hitre jutott ember életében.

sági kötelékekből következik, miután ezek határozzák meg az egyéneket a többiekhez való kapcsolatukban. (Prónai 2005:19 idézi Williams 1981:35) Mindezekből kiindulva fogalmaztam meg a kutatásom egy újabb kérdését: a 2005-ben megfigyelt és tapasztalt helyzethez képest mennyire változott meg a helyi cigány közösség szervezési rendje, jöttek-e létre új társulási formák? Mint már említettem Paloma Gay y Blasco a Madrid mellett élő megtért cigányok között végzett kutatásából az derül ki, hogy teljesen megváltozott a lokális csoportok szervezési rendje, olyan társulási formák jönnek létre, amik azelőtt nem voltak lehetségesek, például előtte ellenségek voltak (Fosztó 2007 idézi Gay y Blasco 1999). Kérdés, hogy a rokonsági csoport elsődlegessége továbbra is megmaradt-e az általam vizsgált csoport esetében vagy éppen ellenkezőleg, kezdenek eltűnni annak a határai? Ez főként amiatt mutatkozik érdekes témának, mert a vizsgált cigány csoport néhány tagja az evangéliumi keresztény vallásra való átkezesztelkedést követően rövid időn belül a Jehova Tanúi gyülekezetbe kezdett járni. Szintén Paloma Gay y Blasco kutatása során kiderült, hogy a pünkösdista közösségi séma jelentős mértékben hangsúlyozza az egységet, azonban elutasítja a rokonságalapú cigányság elvét (Gay y Blasco 2008). Bakó Boglárka egy dél-erdélyi település, Ürmös pünkösdista cigány közösségét vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a felekezeti különbségek nem befolyásolják a rokonsági kapcsolatokat. A megtért és nem megtért csoport között nincsenek mélyreható életmódbeli különbségek. Látványos különbségeket csak a felszínen vélt felfedezni (pl. önmegtartóztató életmód), de ezen túl a mindennapi életvitelük nagyon hasonló. Mindkét csoport „cigány munkákból” tartja fent magát, családi ünnepeiket ugyanúgy ülik meg, rokonsági mindennapi látogatási rítusaik is megvannak (Bakó 2012).

2. Kérdésként fogalmazódott meg, hogy a vizsgált cigány csoport esetében a vallási identitás és az etnikai identitás milyen összefüggéseket mutat. Elsőként feltételezem, hogy a konverzióval felvállalt vallási identitás hozzájárul a vizsgált cigány közösséget jellemző etnikai identitás erősebbé tételéhez, ugyanakkor azt, hogy az új vallás gyakorlása egy újabb lehetőséget nyújt az etnikai identitás kinyilvánítására. Williams szerint bizonyos szempontból a pünkösdzizmus úgy is tekinthető, mint ami a cigány identitás radikális átalakításának egyik tényezője, ugyanakkor a cigány identitás megerősítésének az eszköze (Williams 1981:41. Idézi Prónai 2005:48).

3. Patrick Williams szerint a cigány identitást képző egyik elem a gazdasági rendszer, amelyen a francia kutató leginkább az anyagi javak megszerzésének a módját érti (Williams 1981:29, idézi Prónai 2005:9). Tényként fogalmazódott meg a kutatás kezdetén, hogy a vizsgált roma közösség jelentős anyagi vagyona tett szert az utóbbi pár évben, megváltoztak a fogyasztási szokásaik, egy teljesen új, a korábitól eltérő életstratégiát követnek. A kutatásom során arra szeretnék fényt deríteni, hogy van-e közvetlen összefüggés a más, Jehova tanúi, evangéliumi keresztény hitre való áttérés és

a vagyonosodás között vagy csupán az új életstratégia jár együtt az anyagi gyarapodással, esetleg egy teljesen ismeretlen ok áll a vagyonosodás mögött. Feltételezem, hogy a szigorú szabályok, a puritán életstílus követése (nem isznak, nem cigarettáznak) nemcsak jelentős anyagi kiadás alól menti fel őket, hanem folyamatosan biztosítja a racionális döntés lehetőségét is. Kinda István kutatása során beigazolódott, hogy a nagyborosnyói cigány etnikumú Jehova Tanúi körében a puritán erkölcs és a racionális döntéseket állandósító tőkeorientált életstratégia függvényében a jövedelem folyamatos felhalmozást és újabb beruházásokat tesz lehetővé (Kinda 2008).

4. A fenti hipotézisből következik egy újabb feltételezés, ami szintén az identitásépítési gyakorlattal függ össze: feltételezem, hogy nem kizárólag a vallási konverzió az, ami új irányt szab az identitásépítési gyakorlatnak, a vagyonosodás és az ezzel közvetlenül összefüggő új életstílus is nagy szerepet játszik ebben a folyamatban.

5. Még egy fontos kérdés, ami az identitás kérdésköréhez tartozik, hogy az evangéliumi keresztény hit követése nyomán mennyire adták fel a szokásaikat, hagyományait. Williams szerint a pünkösdzizmusra tért cigányok számára az új vallás egy „új világlátást” kínál fel és valóban lehet találkozni olyan cigányokkal, akik, mivel pünkösdistává lettek, felhagytak bizonyos korábbi „hagyományosnak számító” gesztusokkal (Williams 1981:41, idézi Prónai 2005:48). Sorin Gog a romániai pünkösdzizmusra tért romákról írt tanulmányában kifejti, hogy mivel a pünkösdisták hangsúlyozott fontosságot tulajdonítanak a Bibliának, ezért mindent a bibliai tanításokon keresztül ítélnek meg. „Ha egy cigány szokás vagy ünnep nincs a Bibliában, amely legitimálná azt, akkor nem gyakorolják tovább”. Kialakul egy cigány vallásos ellenkultúra, amely megkérdőjelezi a meghonosodott cigány hagyományt és a helyi cigány vezetők status-quoját. (Gog 2008) Azt feltételezem, hogy az általam vizsgált közösségben is ez történik, azzal a különbséggel, hogy bizonyos hagyományokat feladnak, de csak olyan mértékben, amennyire az nem veszélyezteti a cigány identitást. A helyi vezetők státus-quo-ja sem kérdőjeleződik meg, ugyanis a 2005-ben végzett kutatásra visszatekintve ma is ugyanaz a személy a helyi közösség vezetője, aki akkor volt, sőt mostmár amellett, hogy prédikátor lett a gyülekezetben, vezető szerepet tölt be a Romani Criss egyesület helyi szervezetében is, aminek a székhelye Csíkszeredában van. Viszont az valószínű, hogy a presztízshierarchia felépítése jelentősen módosult azóta, ugyanis az új hit megengedi, hogy fiatal, elhivatott férfiak is vezető szerepet töltsenek be a gyülekezetben. Williams szerint a lelkipásztori minőség növeli a személyiség tekintélyét, de nem elég ahhoz, hogy hatalmi pozíciót vagy presztízst nyújtson. A közösség bármely tagja továbbra is a mindennapi viselkedésével bizonyíthat és azzal érheti el a többiek nagyrabecsülését (Williams 1991:137, idézi Prónai 2005:48).

6. A kutatásom egy további feltételezése az, hogy a vizsgált roma közösség megtérének okait elsősorban a többségi társadalom stigmatizációs és egyben kirekesztő

tevékenységében kell keresnünk. Azt feltételezem, hogy a római katolikus egyháztól való függetlenedés, valamint a családi és személyes krízishelyzetek megszűnése a megtérés következményeinek tekinthetőek.

A kutatás módszertana

A kutatás során egyrészt az interjúkra épülő, kvalitatív módszert alkalmazom. A módszer használatát az indokolja, hogy a vizsgálat alanyainak identitásépítési stratégiáit a saját szavaik által, saját interpretációjuk segítségével ragadhatom meg a leginkább. Az interjúkra épülő módszert kiegészíti a résztvevő megfigyelés módszere is, ami által azokra a tényezőkre tudok fényt deríteni, amelyek az identitásépítési gyakorlat mögött húzódnak meg. A romák egyike azon etnikai csoportoknak, amelyek elterjedtek az egész világon anélkül, hogy elveszítették volna etnikai identitásukat (Bakker, 2003). Tehát egy olyan kivételes etnikummal állunk szemben, amely sem területtel, sem írásbeliséggel vagyis a kulturális hagyományok írott formájával nem rendelkezik, sem egy olyan szerveződés nem létezik esetükben, amely a különböző csoportok politikai integrációját biztosítaná. Így a cigány identitás megragadásához vagy kutatásához a saját interpretációjuk, önértelmezésük mellett számos olyan elem feltérképezése szükséges, amely a látens tartalmakra tud fényt deríteni.

A cigány identitás elemeit több szerző⁸ próbálta vázolni. Több megközelítés áttekintése nyomán az alábbi identitáselemek összessége által szeretném az általam vizsgált cigány etnikai csoport identitásépítési stratégiáit elemezni.

⁸ Amerikai antropológusok arra a végkövetkeztetésre jutnak, hogy a roma identitás fenntartására - úgy tűnik - két eszköz kínálkozik: rugalmasság és elzárkózás. Szerintük ennek az identitásnak hétféle lehetséges kritériuma van:

- természetes odatartozás
- a rituális tisztaság szabályainak a megtartása
- a roma nyelv ismerete
- a roma társadalom elvárásainak való megfelelés mind a nemi és életkori szerepek, mind a rokonsági kötelezettségek, házasodási „törekvések”, vallási szokások, stb. terén
- a független munka, ami viszonylag nagy szabadsággal jár és a gádzsó környezetben rejlő lehetőségek kiaknázásán alapul.
- fizikai megjelenés, a nem-verbális viselkedés és a paralingvisztikai kritériumok
- vizuális jelek komplex rendszere, pl. öltözködés, díszítés, autó, stb., ami jellegzetesen cigánynak számít. (Prónai Csaba, 2000 idézi Formoso-t, 1977)

A francia cigánykutatás egyik legkiválóbb személyisége, Patrick Williams, a következőket sorakoztatja fel az identitás elemeinek hordozóiként:

- a) Történelem
- b) Gazdasági rendszer
- c) Kultúra

Elsőként ezen módszerek segítségével kívánom megvizsgálni tehát azokat a *szimbolikus értékű reprezentációkat* (narratívák, beszédaktusok révén előállított identitás-elemek, mentális képek), amelyeken keresztül a megtért cigány személyek felépítik saját identitásukat és a saját közösségüket értelmezik. Fontos elemnek tartom továbbá a nyelvismeretet, főként a *roma nyelv ismeretét*, de kitérek a három nyelv (román, magyar, roma) használata által felvetett kérdésekre is. A nyelv tökéletesen kifejezi az identitást, éppen ezért a cigányok csak a legkritkább esetben hajlandók feladni nyelvük apró jellegzetességeit, mégha ez a kölcsönös megértés rovására is megy. Azonban a kétnyelvűség a cigányok nyelvi ideáljának a középpontjában áll, a túléléshez kellett a nem cigány környezet nyelvének az ismerete is (Williams, 2000). Ugyancsak fontos elem a roma identitás szempontjából a *roma csoport és a gyűlekezet elvárásainak való megfelelés* mind a nemi és életkori szerepek, mind a rokonsági kötelezettségek, házassági és vallási szokások terén, kiemelten kezelve a vallási szokások problémakörét, ami kijelöl egy másik fontos elemet, mégpedig az emberi élet fordulópontjaihoz kapcsolódó *rítusokat és rituális gesztusokat*, amelyek a születéseket, házasságkötéseket, haláleseteket kísérik; ünnepek (esküvő, keresztelő, valakinek a tiszteletére tartott ünnepség), halottakkal kapcsolatos rítusok (halottaknak való enniadás, halottak napja, gyász). Ezekhez az eseményekhez kapcsolódó *szokások, hagyományok megváltozása* a megtérést követően (bizonyos szokások, hagyományok feladása, mások gyakorlása) ugyancsak lényeges elemét képezheti a vizsgált csoport identitásépítési gyakorlatának. A *független munka* lehet a cigány identitás egy másik eleme, ami viszonylag nagy szabadsággal jár és a gádzsó környezetben rejlő lehetőségek kiaknázásán alapul. Nem elhanyagolandó elem a *fizikai megjelenés, a nem-verbális viselkedés*, valamint a *vizuális jelek komplex rendszere*, pl. öltözködés, díszítés, autó, stb., minden, ami jellegzetesen cigánynak számít.

A cigány identitás formálója lehet ugyanakkor a *többségi társadalom magatartása és vélekedése*. Szuhay Péter neves cigánykutató azt állítja, hogy az emberek etnikus identi-

d) Intézmények

e) Szervezeti rendszer (Prónai, 2005 idézi Williams-ot, 1982)

Pataki szerint bármely klasszifikációban és/vagy önértelmezésben az etnikai identitásra vonatkozóan eltérő típusú identitáselemeket lehet elkülöníteni. Ezek a következők: antropológiai, pozicionális, beszédaktusok által előállított minősítések, ideológiai identitáselemek és végül embléma jellegű identitáselemek. Az antropológiai identitáselemek közé tartoznak a fizikai jellemvonások, vagy a nem, életkor, családi-rokonsági viszonyok, a faji mutatók. A pozicionális vagy szerep- (csoport) identitás-elemek közé az osztály- és réteghovatartozások, szakmai és lokális-regionális minősítések tartoznak. A társadalmi minősítések általában a különféle vélemények által hordozott jelzőket jelentik. És végül pedig az embléma jellegű identitáselemek az azonosítási szimbólumokat, esetleg fizikai jellegzetességeket, divatokat, ruhaviseletet, vagy a materiális értelemben felmutatható jelölők körét tartalmazzák. (Péter 2005 idézi Patakít 1997)

tását egyfelől saját önmeghatározásuk adja, másfelől azonban a társadalom kijelölő törekvése és gyakorlata. A cigánynak mondott és magukat cigánynak mondó emberek titkosan vagy nyíltan vállalt identitása és többségi társadalom felé irányuló magatartása függhet attól a diskurzustól, amely a többség körében a cigányokról folyik (Szuhay 2007:92).

A felsorolt identitáselemek együttese adja majd azt a struktúrát, ami mentén kirajzolódik az általam vizsgált cigány etnikai csoport identitásépítési gyakorlata.

Felhasznált szakirodalom

Bakó Boglárka

„Hallgassatok ide, minden fajta népnek meg kell legyen a maga temploma”. Az ürmösi pünkösdisták cigányok identitása egy beszélgetés tükrében (http://www.mtaki.hu/docs/bako_boglarka_urmos_punkosd.pdf, 2012. márc.6)

Bakó Boglárka 2003

Az interetnikus kutatásokról In Lokális világok-Együttélés a Kárpát-medencében-Kisebbségkutatás, MTA Társadalomkutató Központ, Budapest

Barth, Frederik 1996

Régi és új problémák az etnicitás elemzésében, Regio, Kisebbségi Szemle 7. évfolyam, 1996.1. szám

Bakker, Edwin 2003

Exodul Romilor: O problema cu adevarat paneuropeana In Altera 20/21, anul IX.2003

Eriksen, Thomas Hylland 2008

Etnicitás és nacionalizmus. Antropológiai megközelítések. Budapest, Gondolat Kiadó

Geambasu Réka 2003

A kolozsvári roma elit kialakulásának folyamata in Erdélyi Társadalom, I. évfolyam, 1. szám, 2003. ápr., Kolozsvár

Gereben Ferenc 1999

Identitás, kultúra, kisebbség, Osiris Kiadó

Fosztó László 2007

A megtérés kommunikációja: gondolatok a vallási változásról pünkösdzizmusra tért romák kapcsán In Erdélyi Társadalom 5. Évf., 1. sz. , 2007, Kolozsvár

Fosztó László 2009

Revitalizarea ritualurilor divergente în Europa de Est: cazul romilor și al gadjiilor într-un sat transilvănean In *Colecție de studii despre romii din România*, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Editura Kriterion, Cluj Napoca, p. 209-230

Fosztó László 2009

Ritual Revitalization after Socialism. Community, Personhood, and Conversion among Roma in a Transylvanian Village, Max Planck Institute for Social Anthropology, Lit Verlag, Berlin

Gog, Sorin 2008

Roma áttérések: pünkösdzizmus és az identitás új narratívái In *Regio*, 19 évf., 4 sz., 2008, Budapest p. 50-75

Paloma Gay y Blasco 2008

Cigány/roma diaszpóra. Egy összehasonlító perspektíva In *Regio* 19 évf. 4. Sz., 2008, Budapest

Paloma Gay y Blasco 2000

The Politics of Evangelism: Masculinity and Religions. Conversion among Gitanos In *Romani Studies* 5, Vol. 10, No. 1, 2000

Kiss Dénes 2001

Egy Hetednap Adventista közösség alakulása. A konverziót befolyásoló tényezők In *WEB* 2001 szept. 8-9 sz., p. 54-65

Kiss Tamás 2003

A szocialista típusú modernizáció és hetednapot ünneplő adventista vállalkozók In *Magyar Kisebbség*, 2003, 1.sz., p. 264-280

Kinda István 2008

Hívők. Egyház és szekta hatása egy székely falu cigány lakosságára In *Mediárium*, Debrecen

Lőrinczi Tünde 2010

Az etédi gáborok. A hitélet és etnicitás összefüggései egy adventista gábor közösség mindennapjaiban In *Határhelyzetek III. Önmeghatározási kísérletek: hagyományőrzéstől a nyelvi identitásig*, Fábri István – Kötél Emőke (szerk.), Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest

Pataki Ferenc 1982

Az én és a társadalmi azonosságtudat, Kossuth Könyvkiadó

Prónai Csaba 2000

A cigány közösségek gazdasági tevékenységeinek kulturális antropológiai megközelítései. In A romák/cigányok és a láthatatlan gazdaság Osiris Könyvkiadó-MTA Kisebbségkutató Műhely

Prónai Csaba 2005

Patrick Williams antropológiája In Franciaország. Cigányok Európában sorozat, Prónai Csaba (szerk.), L'Harmattan, ÚMK, MTA ENKI, Budapest

Péter László 2005

„Romák, szegények, senkik vagyunk”. Elemzési kísérlet egy szegény roma közösség etnikai identitásépítő stratégiáiról In Erdélyi Társadalom, Szociológiai szakfolyóirat, III. évfolyam I.szám, Kolozsvár

Tomka Miklós 1999

Erdélyi magyar vallásosság összehasonlító perspektívában In Magyar Szemle, 1999 október

Tóth Kinga Dóra

A kisebbségi és többségi identitás viszonyának lehetséges mintázatai In <http://www.szazadveg.hu/files/kiadoarchivum/toth43.pdf> (2012. október 22.)

Tóth Kinga Dóra 2004

Kiemelkedett cigányok (Gypsy/ Travellers) etnikai identitásának jellegzetességei Angliában In Szociológiai Szemle 2004/2, p.56-78

Szuhay Péter 2012

Magyar nyelvű cigányok a Kárpát-medencében (http://adatbank.transindex.ro/regio/kisebbssegkutatas/pdf/VI_fej_18_Szuhay.pdf)

Szuhay Péter 2007

Romakutatások In Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet, Kovács Éva (szerk.), Néprajzi Múzeum, PTE-BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, p. 88-102

Zatta, Jane Dick 2002

Cigányok, romák – a köztes határok kultúrája In Olaszország, Cigányok Európában sorozat 2., Szerk.Prónai Csaba, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest